

OORLOG EN OORLOG

László Krasznahorkai

Oorlog en oorlog

Vertaald uit het Hongaars
door Mari Alföldy

WERELDBIBLIOTHEEK · AMSTERDAM

De vertaalster ontving voor deze vertaling een werkbeurs
van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

De vertaling kwam gedeeltelijk tot stand in het
Hongaars vertalershuis te Balatonfüred

Oorspronkelijke titel *Háború és háború*
Uitgeverij Magvető, Boedapest
© László Krasznahorkai 1999
© Nederlandse vertaling Mari Alföldy / Uitgeverij
Wereldbibliotheek 2022
Alle rechten voorbehouden
Omslagontwerp Nico Richter
Omslagillustratie © Harry Haysom
Foto auteur © Koos Hageraats
NUR 302
ISBN 978 90 284 5137 7
www.wereldbibliotheek.nl

De hemel is verdrietig

Als een brandend huis

1 *Het maakt me niet meer uit als ik doodga*, zei Korin, en na een lange stilte wees hij naar een nabijgelegen grindgat. *Zijn dat zwanen?*

2 Hij werd omringd door zeven kinderen die gehurkt in een halve cirkel om hem heen zaten, midden op de voetgangersbrug over het spoor, en hem bijna tegen de reling drukten, net als een half uur eerder, toen ze hem hadden overvallen en hadden willen beroven, ze zaten er nog net zo, maar nu wilde niemand hem nog overvallen of beroven, want het was inmiddels iedereen duidelijk geworden dat ze zo iemand wel konden overvallen maar dat het vanwege de onvoorspelbare gevolgen niet de moeite waard was, aangezien hij waarschijnlijk werkelijk niets bezat, en dat wat hij wel had een last zou betekenen die niet te overzien was, en toen dit dus – op een bepaald punt van Korins warrige, onstuimige maar voor hen ‘eigenlijk ontzettend saaie’ monoloog – beslist was, overigens ongeveer daar waar hij over het verliezen van zijn hoofd begon, stonden ze niet op om weg te lopen omdat het toch maar een gek was, maar ze bleven er zitten zoals ze zaten en wel om de reden waarvoor ze waren gekomen, gehurkt in een halve cirkel, bewegingloos, want het was intussen avond geworden en de duisternis die neerdaalde in de industriële stilte van de schemering maande hen tot stilte; bovendien was die roerloze, woordeloze toestand

de beste uitdrukking van hun diepe aandacht, die, nadat Korin eruit was weggedreven, nog maar één focus had: de rails beneden.

3 Niemand had hem gevraagd om te praten, zij wilden dat hij hun zijn geld zou geven, maar hij gaf het hun niet, hij zei dat hij geen geld had, en hij begon te praten, eerst hakkend, later steeds vloeiender en ten slotte onstuitbaar, maar hij praatte dus, omdat hij zichtbaar geschrokken was van de ogen van die zeven kinderen, of, zoals hij zelf later uitlegde: omdat zijn maag ineengekrompen was van angst, en als de angst zijn maag samendrukte moest hij, zo zei hij, altijd praten, en aangezien die angst nog steeds niet geweken was, omdat hij niet kon weten of zij een wapen bij zich hadden, werd hij steeds verder meegesleurd door de stroom van het praten en in die stroom wilde hij hun nu alles vertellen, eindelijk alles aan iemand vertellen, want sinds hij – en wel op het allerlaatste moment! – was begonnen aan ‘de grote reis’, zoals hij het noemde, had hij met niemand een woord gewisseld, geen woord, want hij vond het te gevaarlijk, en er was ook niemand om mee te praten, aangezien hij onderweg weinig kans had om mensen te ontmoeten die ongevaarlijk waren of voor wie hij niet bang hoefde te zijn; voor hem was namelijk niemand ongevaarlijk genoeg, en hij moest voor iedereen bang zijn, want hij zag, zo zei hij aan het begin, in iedereen dezelfde persoon, iemand die rechtstreeks of op de achtergrond in verbinding stond met zijn achtervolgers, iemand die intensief of oppervlakkig, maar onmiskenbaar contact had met diegenen van wie hij meende dat ze van elke stap op de hoogte waren die hij zette, maar hij was sneller, vertelde hij later, hij was hun altijd ‘ten minste een halve dag’ voor, maar de prijs die hij betaalde voor de vluchtige over-

winningen met betrekking tot de tijdstippen en de plaatsen was dat hij met niemand een woord kon wisselen, echt niet één, pas nu kon dat, uit angst, terwijl hij onder de natuurlijke druk van de angst inging op steeds belangrijker terreinen van zijn leven, waarbij hij vertrouwelijk en steeds vertrouwelijker werd en hun diepe en steeds diepere inzichten verschafte, met het doel om hen daarmee om te kopen en hen voor zich te winnen, om de aanvaller in hen uit zijn aanvallers weg te spoelen en hen alle zeven ervan te overtuigen dat iemand zich hier niet alleen had overgegeven, maar door die overgave zijn aanvallers als het ware tegemoet was getreden.

4 De geur van pek hing in de lucht, een misselijkmakende, doordringende, geconcentreerde peklucht, en daar hielp ook de stevige wind niet tegen, want die wind, die overigens al door hun botten sneed, blies die lucht alleen omhoog en joeg hem rond, maar kon hem niet door iets anders vervangen, aangezien de lucht tot kilometers in de omtrek daaruit bestond, en vooral hier, tussen het punt waar de uit oostelijke richting binnenkomende sporen in de vorm van een waaier uiteenliepen en het goederenstation van Rákosrendező, was alles doordrongen van die geur van pek, waarvan het uiteindelijk moeilijk te zeggen valt wat het verder nog bevatte naast de geur van neergeslagen roet en rook, van de vele honderdduizenden langsdenderende treinen, vervuilde bielzen, van breuksteen en het staal van de rails, maar er zaten beslist ook andere, meer verborgen elementen in die met moeite te omschrijven of zelfs onbenoembaar zijn, waaronder die immense last van de vergeefsheid van het menselijk bestaan, die enerzijds in die vele honderdduizenden treinen hierlangs gevoerd werd door de miljoenen weezinwekkende intenties, die vanaf de hoogte van de voetgangersbrug al

helemaal tot een angstaanjagende doelloosheid leken te zijn samengeklonterd, en anderzijds waarschijnlijk al evenzeer gevoed werd door die rondzwevende geest van somberte, desolaatheid, spookachtige industriële gestoldheid waarin dit landschap, waar Korin nu zichzelf een plaats probeerde te geven, in de loop van decennia was verstarde – Korin, die oorspronkelijk alleen maar ongemerkt, snel en geluidloos aan de overkant had willen komen om daar zijn weg te vervolgen naar het veronderstelde centrum van de stad, en zich nu om zo te zeggen moest voorbereiden op een langer verblijf op dit tochtige, koude punt in de wereld en zich vast moest klampen aan de details – reling, stoeprand, asfalt, metaal – die vanaf ooghoogte belangrijker leken maar in feite volkomen toevallig waren, en zo werd een voetgangersbrug over het spoor hier, een paar honderd meter voor het goederenstation van Rákosrendező, van een niet bestaand segment van de wereld tot een bestaand segment van de wereld, tot een van de vroege etappes van zijn nieuwe leven, of van, zoals hij het later noemde, zijn ‘dollemansreis’: een voetgangersbrug waar hij anders, als hij er niet tot staan was gebracht, blind overheen was gehold.

5 Het begon plotseling, er was geen aanleiding, geen vermoeden, geen voorbereiding, geen aanloop, het gebeurde precies op zijn vierenveertigste verjaardag dat hij op een gegeven ogenblik door het inzicht werd getroffen, en dat was meteen heel pijnlijk, net zoals hun aanval daarnet midden op de voetgangersbrug, zei hij, net zo onverwacht en net zo onvoorspelbaar: hij zat aan de oever van een rivier waar hij vaker naartoe ging, want hij had geen zin om terug te gaan naar een leeg huis, uitgerekend op zijn verjaardag, hij zat er en plotseling, ja echt heel plotseling, schoot het door

hem heen, vertelde hij, lieve God!, hij begreep er niets van, aiaiai, hij had nergens enig benul van, allejezus, hij begreep niets van de wereld, en hij schrok al van de manier waarop dit verwoord werd in zijn hoofd, op dit niveau van clichématigheid, banaliteit en zoetsappige naïviteit, maar daar ging het dus om, zei hij, opeens zag hij op zijn vierenveertigste zichzelf, degene die de wereld vierenveertig jaar lang wél had begrepen, als verschrikkelijk dom, een lege, hersenloze dwaas, terwijl hij, en dat zag hij in daar bij die rivier, niet alleen de wereld niet begreep, maar helemaal nergens iets van begreep, waarbij het ergste was dat hij vierenveertig jaar lang had gedacht dat hij haar wél begreep, terwijl het niet zo was, dat was het ergste op die avond van zijn verjaardag, in zijn eentje bij die rivier, en het was het ergste omdat dit inzicht niet kwam met het besef dat hij de wereld nu wel begreep, aangezien er geen nieuwe kennis in ruil voor de oude kwam maar iets akelig ingewikkelds als hij in het vervolg aan de wereld dacht, en die avond dacht hij op verschrikkelijk diepgaande wijze aan de wereld, en hij kwelde zichzelf om haar te begrijpen, maar het lukte niet, die hele ingewikkeldheid werd alleen maar steeds onoverzichtelijker, hij begon al het idee te krijgen dat juist die ingewikkeldheid de zin was van die wereld die hij tot kwellens toe wilde begrijpen, dus dat de wereld identiek was aan haar eigen ingewikkeldheid, zover was hij gekomen, en hij gaf niet op, toen hij een paar dagen later merkte dat er iets met zijn hoofd aan de hand was.

6 Hij woonde toen al lange jaren alleen, vertelde hij aan de zeven kinderen, terwijl hij zelf ook neergehurkt zat, met zijn rug tegen de reling gedrukt in de gure wind op de voetgangersbrug, hij woonde alleen, zei hij, want zijn huwelijk was vanwege de kwestie met Hermes al eerder ge-

strand (en hij gebaarde met zijn hand dat hij later nog wel zou vertellen wat dat was), en daarna had hij ‘zich zo erg gebrand aan een heel heftige verliefdheid’ dat hij had besloten nooit meer in de buurt van een vrouw te komen, wat geen volledige isolatie betekende, want er waren altijd wel vrouwen voor de moeilijke nachten, zei Korin terwijl hij naar de kinderen keek, en al was hij in essentie dan alleen, hij had uiteraard wel relaties met allerlei mensen, werkrelaties door zijn werk in het archief en met de burensrelaties, op straat straatrelaties en door het boodschappen doen en door de kroegen boodschappen- en kroegrelaties, enzovoort; uiteindelijk was hij, nu hij er achteraf aan terugdacht, zei hij, heel veel mensen nabij gebleven, al was het in een verre hoek van die nabijheid, tamelijk veel mensen dus, totdat ook die bij hem begonnen weg te blijven, ongeveer vanaf de tijd dat hij genoodzaakt was om in het archief, in het trappenhuis, op straat en bij het boodschappen doen te vertellen dat hij helaas verwachtte dat hij zijn hoofd ging verliezen, want toen de anderen begrepen dat hij het niet figuurlijk, in overdrachtelijke zin bedoelde maar letterlijk, precies zoals hij zei, dus dat zijn hoofd zich – helaas –waarschijnlijk zou losmaken van zijn nek, toen holden ze allemaal bijna letterlijk bij hem weg, alsof ze een brandend huis ontvluchtten, en alles verdween heel snel om hem heen, zodat hij daar stond als een brandend huis, want het was ermee begonnen dat ze hem ontweken en geen gesprek met hem aanknoopten in het archief, vervolgens groetten ze hem niet terug en gingen niet met hem aan één tafel zitten bij de lunch, en ten slotte liepen ze op straat in een boog om hem heen, begrijpen jullie, vroeg Korin de zeven kinderen, als ze hem zagen aankomen op straat, liepen ze in een boog om hem heen, dat was het pijnlijkst voor hem, voegde hij eraan toe, pijnlijker dan wat

met zijn nekwervels gebeurde, want in die toestand had hij juist de grootste behoefte aan iets van medeleven, zei hij, en het was aan hem te zien dat hij het liefst door zou gaan over de kleinste details, zoals ook aan de zeven kinderen te zien was dat het aan hen niet besteed was, want zij zouden toch nergens op geantwoord hebben, geen van de zeven, het interesseerde hen allemaal niet, met name vanaf het punt waar 'die gozer over het verliezen van zijn hoofd begon', zoals ze later aan anderen vertelden, dat was 'het' voor hen, zeiden ze, ze keken elkaar aan, de oudste knikte instemmend naar de anderen wat zoiets betekende als 'laat maar, het is de moeite niet', waarna ze op hun hurken gezeten bleven staren naar de spoorvertakking, en soms, als er een goederentrein onder hen voorbijdenderde, vroeg iemand: hoelang nog, waarna steeds dezelfde, een blonde jongen naast de oudste, op zijn horloge keek en alleen zei dat hij het wel zou aangeven als het tijd was, en zolang moest iedereen zijn bek houden.

7 Als Korin geweten had dat de beslissing gevallen was, en wel die, als hij dat knikje had opgemerkt, dan was alles anders gelopen, maar hij wist het niet, aangezien hij het niet had opgemerkt, en hij interpreteerde de dingen zichtbaar heel anders dan zoals ze in werkelijkheid waren, want de situatie – dat hij hier neergehurkt zat met die kinderen in de wind – werd steeds verontrustender voor hem, juist omdat er niets gebeurde, en niets duidelijk werd, niet wat ze wilden en ook niet of ze wel iets wilden, hij moest een verklaring vinden waarom ze hem niet lieten gaan of waarom ze niet weggingen als hij hen had kunnen overtuigen dat hij geen geld had en dat het allemaal geen zin had, hij had een verklaring nodig en vond die ook, maar het was vanuit het oogpunt van de kinderen niet de juiste verklaring, want

voor hem, die precies wist hoeveel geld in de voering van het rechterpand van zijn jas was genaaid, kreeg die roerloosheid, die stilte, het feit dat ze niets deden en dat er niets gebeurde, een steeds grotere en beangstigendere betekenis, in plaats van een steeds kleinere en geruststellendere betekenis ten aanzien van zijn persoon, en hoewel hij de eerste helft van elk ogenblik op het punt stond om op te springen en het op een rennen te zetten, bleef hij aan het eind van die ogenblikken steeds zitten, alsof hij niets anders wilde dan dit, en hij praatte alsof hij nog aan het begin van zijn verhaal was, dus hij stond tegelijk klaar om te vluchten en om te blijven, maar besloot uiteindelijk steeds om te blijven, uit angst natuurlijk, terwijl hij meermaals meedeelde dat hij het heel prettig vond in een vertrouwde kring te zijn terechtgekomen waar naar hem werd geluisterd en waar hij ook iets te vertellen had, en wel verbluffend veel, want welbeschouwd, zei hij, was het letterlijk verbluffend wat hij allemaal moest vertellen om duidelijk te kunnen maken dat woensdag, dus ongeveer dertig of veertig uur eerder, het keerpunt was gekomen, de dag waarop hij begreep dat hij echt 'de grote reis' moest gaan maken, toen hij begreep dat alles, van Hermes tot het alleen-zijn, voor hem in dezelfde richting wees, toen hij begreep dat hij in feite al onderweg was, omdat alles al geregeld was en alles ingestort was, namelijk alles vóór hem geregeld en alles achter hem ingestort, zoals dat bij zulke 'grote reizen', zei Korin, volgens de orde der dingen waarschijnlijk meestal gaat.

8 Licht brandde er alleen boven de opgang en de trap naar beneden, twee lampen die door de aanhoudende windvlagen steeds een troosteloze, huiverende kegel van licht lieten neerkomen, op dat stuk van ongeveer dertig meter

tussen beide waren alle andere neonlampen van de voetgangersbrug kapotgegooid, dus waar zij zaten, daar kwam helemaal geen licht meer, maar toch voelden ze elkaar, zoals ze ook de donkere, onmetelijke massa van de hemel alleen maar konden voelen vanwege de kapotte lampen – de hemel, die ook zijn eigen onmetelijke donkere massa, trillend van de sterren, in het enorme spoorlandschap onder hen weerspiegeld had kunnen zien, als tussen de trillende sterren en het doffe rood van de talloze semaforenparen enig contact mogelijk was geweest; maar er was geen contact, want er was geen gezamenlijke orde, en er was ook geen onderlinge samenhang, er bestonden slechts twee afzonderlijke ordes en twee afzonderlijke samenhangen, want sterren en semaforen staarden elkaar blind aan, en alle grote entiteiten van het bestaan waren blind voor elkaar, blind was de aarde en blind de hemel, zodat in de verloren blik van een hoger gezichtspunt een dode symmetrie van wijdte ontstond, en in het midden uiteraard een minuscuul vlekje, en daarin Korin... op de voetgangersbrug ... en de zeven kinderen.

9 Totaal geschift, vertelden ze de volgende dag aan iemand in de buurt, die figuur, die was absoluut totaal geschift, gewoon niet goed bij zijn hoofd, zeiden ze, en ze hadden hem toch op de een of andere manier kapot moeten maken, want bij zo iemand wist je nooit of hij niet toch ging praten, hij had tenslotte alle gezichten gezien, voegden ze er onder elkaar aan toe, hij had kunnen onthouden wat voor kleren, schoenen en zo ze die middag droegen, ja, ze hadden hem gewoon kapot moeten maken, dat zagen ze de volgende dag wel in, maar niemand had er op tijd aan gedacht, iedereen zat daar totaal rustig op die brug, want alles was beneden voorbereid, ze keken alleen maar naar

het donkere landschap boven de vertakking, wachtend op het eerste teken uit de verte, van de trein van zes uur achtenveertig, om dan meteen naar beneden te rennen en hun plek achter de struiken bij de spoordijk in te nemen, waarna de dans kon beginnen, niemand dus, merkten ze op, niemand kwam op het idee dat het spel ook anders zou kunnen aflopen, anders, dus met de totale overwinning, terwijl dat het grootste succes zou zijn geweest, de perfecte treffer, de dood dus, waarna zelfs zo'n kerel nog gevaar zou hebben opgeleverd, want hij had zijn mond open kunnen doen, in dat hysterische gedoe had hij onverwachts zijn mond open kunnen doen tegen de smerissen; dat dachten zij, maar dat zij het zo zagen, was alleen maar mogelijk doordat ze niet goed hadden opgelet, nee, niet opgelet, want anders hadden ze wel kunnen bedenken dat hij in werkelijkheid geen enkel gevaar voor hen had kunnen betekenen, hij wist immers later niet eens of er überhaupt iets gebeurd was daar rond zes uur achtenveertig, hij zonk namelijk steeds dieper weg in zijn angst en vanwege zijn angst in zijn verhaal, dat, in alle eerlijkheid, vanaf het allereerste ogenblik geen enkele structuur had, niets waarmee het de aandacht op zichzelf had kunnen vestigen, alleen zijn ritme, en... zijn overdaad, want hij wilde alles tegelijk vertellen, aangezien alles ook tegelijk in hem aanwezig was, alles wat met hem gebeurd was; de inzichten waartoe hij was gekomen waren één geheel geworden op die zekere woensdagmorgen, dertig of veertig uur eerder, tweehonderdtwintig kilometer hiervandaan bij een reisbureau, toen hij net aan de beurt zou komen om te vragen wanneer de volgende vlucht uit Boedapest vertrok en hoeveel die kostte, toen hij voor de balie plotseling het gevoel kreeg dat hij dit hier niet mocht vragen en op hetzelfde moment ook iets zag in de weerspiegeling van de reclame-

wand van de balie, namelijk twee mensen van de Stedelijke Zenuwinrichting, twee zogenaamde begeleiders, die als vriendelijke idioten waren vermomd maar in werkelijkheid zelfs door hun poriën pure agressie uitwasemden, achter zijn rug bij de ingang.

10 De mensen van de Stedelijke Zenuwinrichting, zei Korin, hadden hem nooit datgene uitgelegd waarvoor hij daarheen was gegaan, namelijk hoe het hele systeem in elkaar zat van de atlas tot de ligamenten, ze gaven geen uitleg, en wel omdat ze daar niet toe in staat waren aangezien in hun hoofd een onbeschrijflijke, doffe duisternis heerste, ze staarden eerst naar hem als een koe naar de nieuwe staldeur, en vervolgens deden ze alsof de vraag zelf onzin was en tevens een teken of ook wel een concreet bewijs van zijn waanzin, het feit alleen al dat hij met zoiets kwam, zo spraken de betekenisvolle blikken die ze elkaar met een knikje toewierpen, zei al genoeg, toch? – waarna ze snel over iets anders begonnen, met als enige gevolg dat hij hier nooit meer vragen over stelde, maar zelf het hele probleem continu in zijn eentje op zijn schouders bleef dragen, terwijl hij erachter probeerde te komen wat het woord atlas betekende en wat het woord ligament betekende, en hoe die precaire aanhechting eruitzag, en Korin zuchtte, hoe zijn schedel gewoon opgehangen was aan de uiterste wervel van zijn ruggengraat; als hij er al aan dacht in die tijd, zei hij nu, dat zijn bovenste hoofdgewricht als een wig in zijn atlas stak, het idee alleen al dat zijn schedel met ligamenten aan zijn wervelkolom was vastgemaakt, en dat die alles bij elkaar hielden: van het beeld al, zoals hij de binnenkant van zijn lichaam zag, van de gedachte alleen al kreeg hij koude rillingen, ook nu nog, want na een vrij kort onderzoek en een vrij korte zelfobservatie was het duidelijk

dat deze aanhechting een van de fijnste, gevoeligste, kwetsbaarste en minst beschermde aanhechtingen in het lichaam betrof, en dus ook dat het probleem bij deze aanhechting begonnen moest zijn, zo stelde hij vast, en het moest ook bij deze aanhechting eindigen, want ook al waren de artsen niet in staat om iets zinnigs af te lezen van de foto's, en dat ze dat niet waren, daarover twijfelde hij zelf geen seconde, nadat hij al enigszins was doorgedrongen in de diepere lagen van het onderzoek en van de zelfobservatie, dat de pijn naar dit wigvormige aanhechtingspunt wees, waar de atlas en het achterhoofdbeen bij elkaar kwamen, maakte duidelijk dat hij alle aandacht daarop moest richten, of op de ligamenten, dat wist hij toen nog niet precies, dat nog niet, maar wat hij wel wist, omdat hij het heel duidelijk merkte door de elke dag, elke week, elke maand toenemende pijn in zijn nek en zijn rug, was dat het proces was begonnen en onverbidde-lijk voortschreed, en dat het geheel, objectief gezien, tot een definitieve ontwrichting van de koppeling tussen schedel en wervelkolom en uiteindelijk, allesbehalve figuurlijk gesproken, – want hoe zou dit stukje huid, zei Korin, wijzend naar zijn nek, alles op zijn plek kunnen houden? –, onvermijdelijk tot het verlies van zijn hoofd zou leiden.

11 Eén, twee, drie, vier, vijf, zes, zeven, acht, negen paar rails konden beneden geteld worden, en zij konden daar op de voetgangersbrug niet veel anders doen dan die steeds opnieuw te tellen en ze in de slechts door het rode licht van de semaforen beschenen duisternis met hun ogen te volgen tot het punt waar ze bij elkaar kwamen, veel anders konden ze niet doen terwijl ze wachtten tot de trein van zes uur achtenveertig eindelijk zou opdoemen in de verte, want de spanning, die na de eerdere rust plotseling op hun gezich-

ten stond geschreven, had op niets anders betrekking dan de trein van zes achtenveertig, aangezien de aanvankelijke hoop die zij hadden gevestigd op die gozer, zoals ze hem na de eerste pogingen de volgende dag definitief noemden in hun verslag, dat ze door hem te beroven de tijd van het wachten beter door zouden komen, al na het eerste kwartier nadat ze hem tegen de reling hadden gedrukt vervlogen was, en zelfs al hadden ze het gewild, ze waren niet in staat geweest om te luisteren naar zijn eindeloos voortkabbellende monoloog die hij daar midden in de kring, tegen de reling gedrukt, afstak, want hij bleef maar praten, vertelden ze de volgende dag, en zij hadden hun verstand op nul gezet, zeiden ze, want het was ook niet anders vol te houden dan met het verstand op nul, want met hun verstand aan het werk, voegden ze eraan toe, hadden ze hem daarom alleen al van kant moeten maken, om hun verstand niet te verliezen, en ze hadden hun verstand dan ook op nul gezet om het gezonde verstand te bewaren, en zo was het lubben achterwege gebleven, terwijl het beter niet achterwege had kunnen blijven, zeiden ze beschuldigend tegen elkaar, want normaal wisten zij zevenen heel goed wat er kon gebeuren als een getuige zoals deze niet uit de weg geruimd werd, nog afgezien van het feit dat voor hen, die in de heftigste districten van de stad al een naam hadden verworven als 'aderlater', zo'n klus nieuw noch bijzonder riskant zou zijn geweest.

12 Wat er over hem heen kwam, zei Korin hoofdschuddend van ongeloof, was aanvankelijk niet te bevatten en bijna ondraaglijk, want na de eerste blik op de dingen en de vaststelling van hun complexiteit moest hij na de eerste confrontatie in een kort tijdsbestek afrekenen met zijn 'ziekelijk hiërarchische wereldbeeld', hij moest de

‘valse piramide’ afbreken, zich bevrijden van de zeer effectieve maar buitengewoon kinderlijke illusie dat hij veilig de weg kon vinden in de wereld en dat die wereld een niet te overtreffen geheel was dat een bepaalde eeuwigdurendheid en onwankelbaarheid bezat, en bij die eeuwigdurendheid en onwankelbaarheid een homogene structuur had, met een strikte samenhang tussen de elementen, terwijl het hele systeem een bepaalde richting, ontwikkeling, vooruitgang en snelheid had, dus een mooie, afgeronde inhoud; tegen dit alles moest hij meteen bij het begin al voor eens en altijd nee zeggen, om veel later, om zo te zeggen, zei hij, bij de honderdste stap, ook nog eens datgene te moeten corrigeren wat hij aanvankelijk ‘de afrekening met de hiërarchische denkwijze’ noemde, maar die correctie en die afrekening waren niet zozeer nodig om die piramidevormige wereldorde – die haar eigen betekenis niet ontkende – voor altijd kwijt te raken als misleidend en onjuist, want op een wel zeer merkwaardige wijze raakte hij helemaal niets kwijt, zei hij, omdat die bewuste avond van zijn verjaardag niet het startpunt van verlies maar van gewin werd, en wel van een niet te bevatten, bijna ondraaglijke verworvenheid: daar, in dat langzame proces tussen de rivieroever en de honderdste stap van zijn worsteling, werd het hem namelijk door het zien van de gruwelijke complexiteit van de wereld weliswaar duidelijk dat de wereld niet bestond, maar ook dat alle gedachtegangen over die wereld wel degelijk bestonden, en dat zij, de wereld, uitsluitend in die vorm bestond, als duizenden voorstellingen van de menselijke geest die haar beschreven, dus, zei hij, als het pure Woord dat zweefde op de wateren; het was dus in één klap duidelijk, voegde hij eraan toe, dat het een vergissing was om te menen dat de voorwaarde voor het juiste het maken van een juiste